

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נג
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט

פניני תר-גום יזכר-תו

מ-שנת-יא-א

דוד-ישום-ופנינים
בפר-שנות-המקרא
מתרגום-יפתח-מן-עזיאל

הרב מאיר שפריר

פניני תרגום יונתן

הרב מאיר שפיר

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות

בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54

0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:

0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4

✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

אני ה' • מה משמעות אמירה זו?

ועבודה קשה • הכיצד לא שמעו את בשורת הגאולה?

ושאול בן הכנענית • הקשר בן שאול לזמרי, והטעם שנכתב בן הכנענית?

יוכבד דדחן • כיצד נשא עמרם את אחות אביו?

חיי לוי וקהת • הטעם שמנתה התורה את שנותם?

חיי עזרם • מדוע נמנו שנותיו?

דבר ה' אל עשה • כיצד ידע אהרן את דבר ה' אל משה?

הצטה לתנן • מדוע נבחר דוקא מופת זה? ומהו התנין?

הצכשפים והחרטומיים • מי הם מכשפים אלו? ומה היתה אחריתם?

פרעה יצא הציעה • מדוע יצא פרעה אל היאור?

ויפן פרעה • לאן פנה? ומדוע סיפרה לנו זאת התורה?

כל עגפותי אל לבר • איזה מכה נשלחה אל הלב?

הירא את דבר ה' • האם זה אדם מסוים? ואם כן מיהו?

ואשר לא שם לבו אל דבר ה' • מיהו אדם זה?

טרם תיראון • מהו טרם תיראון?

רשימת הדמויות שנידונו בפרשה זו בתרגום יונתן
 לוי • אהרן • קהת • פרעה • עמרם • חסידא • בלעם
 אליהו • הנביא • ינוס • ימברוס • שכב • בן • המוד
 בן • סלוא • פנחס • בן • צורישדי • איוב • אלדד
 בן • הכנענית • משה • זמרי • דינה • יוכבד • מידד
 שבואל • גרשום • בן • מנשה • דהביה • שלומאל
 מידד • אליצפן • בן • פרנך • שאול • שמעון • נחש

אני ה' • מה משמעות אמירה זו?

(שמות ז ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְיָ:

מה משמעות אמירה זו?

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לִיה אֲנָא יְיָ הוּא דְאַתְגְּלִיתִי עֲלֶיךָ בְּגוֹ סְנַיָא
וַאֲמַרִית לְךָ אֲנָא יְיָ

[וידבר ה' עם משה ויאמר אליו אני הוא ה' שנגליתני עליך בתוך הסנה ואמרתי
לך אני ה']

במפרשים עמדו על קושיא זו ופירשו בזה פירושים רבים, לדעת ת"י יש כאן הצגת המתגלה אליו והזדהותו עם הגילוי הראשון בסנה, ותו לא¹. לא מצאתי בחז"ל פירוש זה.

ומעבודה קשה • הכיצד לא שמעו את בשורת הגאולה?

**וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֹד
רוּחַ וּמַעֲבָדָה קָשָׁה:**

כיצד יתכן שבשורת הגאולה לא נשמעה מחמת העבודה הקשה? הלא אדרבה ידוע שאדם בצרת העמל הקשה מטה אזנו לשמוע קולות גואלים אף שלא נשמעו. (עיין להלן משל המכילתא).

1. לאפוקי מפירוש רש"י שפירש אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני בתמים. וכן ברמב"ן בספורנו ובאור החיים פירשו בזה פירושים נוספים.

וּמִלֵּיל מֹשֶׁה כִּדְיִן עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא קִבְּלוּ מִן מֹשֶׁה מְקַפְּדוֹת רוּחָא
וּמְפִוּלְחָנָא נוֹכְרָאָה קִשְׂיָא דִּי בִּידִיהוֹן:

[ודיבר משה כן עם בני ישראל, ולא קבלו ממשה, מקפידות רוח ומעבודה זרה
קשה שבידיהם].

מפירושו של ת"י מתבאר שלא העבודה הקשה בלבד יש בידה הכח לאטום אזנים ולעצור בעד ציפית הגאולה לשמע בשורת גאולתם, אלא מכיון שבשורת הגאולה כרוכה היתה בתביעה המוכרת להם מתוכחותיו של אהרן² - לעזוב את עבודת האלילים שבידם, לכך התקשו לשמוע את הבשורה³.

וענין זה שצוום משה לפרוש מע"ז שבידם מצינו בחז"ל:

*ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה - ר' יהודה בן בתירא
אומר, וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח... רבו
מוציאו לחירות ואינו שמח, א"כ למה נאמר ולא שמעו אל משה,
אלא שהוא קשה בעיניהם לפרוש מע"ז, שנאמר "ואומר אליכם
שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים לא תטמאו" (יחזקאל כ, ז).
ואומר: "ומרו בי (בית ישראל) ולא אבו לשמוע אלי" (שם כ, ח). הדא
הוא דכתיב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל",
צוום לפרוש מע"ז. (מכילתא בא, מסכתא דפסחא פרשה ה)*

2. עיין ברש"י שמואל א (ב, כז) "הנגלה נגליתי אל בית אביך" - מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היא הנבואה, הוא שנאמר (יחזקאל כ, ז) "ואמר אליהם איש שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו". הובא גם לעיל (שמות ד, י ברש"י שם) בטעם סירובו של משה לילך בשליחות ה', לפי שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר הנגלה נגליתי וגו'.

3. ובכך יישב האגרא דכלה את הק"ו שעשה משה להקב"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה" והלא בני" לא שמעו מחמת קוצר רוח ועבודה קשה, וסיבות אלו לא קיימות אצל פרעה ומדוע שלא ישמעו? ולביאורו של ת"י מיושב כי אם בני" לא שמעו מחמת ע"ז שבידם ק"ו שפרעה לא ישמעו...

ושאול בן הכנענית • הקשר בן שאול לזמרי, והטעם שנכתב בן

הכנענית?

(שמות ו, טו) ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין ויצחר ושאול בן הכנענית אלה משפחת שמעון:

מדוע רק אצל שאול מציין הכתוב מי היתה אמו - בן הכנענית, בשונה משאר נכדי יעקב שלא ציין הכתוב מי היתה אימם?

ובְנֵי דְשִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאַהֲדָה וְיָכִין וְיִצְחָר, וְשָׂאוּל הוּא זְמָרִי דְאַשְׂאֵיל
נְפִישִׂיהּ לְזִנּוּתָא הִי בְכַנְעָנָי אֵלִין יִיחוּסִין דְשִׁמְעוֹן:

[ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין ויצחר ושאוול הוא זמרי שהשאויל נפשו
לזנות בכנענים, אלה ייחוסין שמעון].

ת"י מפרש ששאוול הוא זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון שקרב את המדינית לפני משה ונדקר ע"י פנחס, ונקרא גם שאול בן הכנענית מחמת שהשאויל עצמו לזנות עם הכנענים. ואולם קשה הדבר שהרי שאול זה נמנה עם השבעים נפש שירדו מצרימה⁴, וכיצד חי זמן כה רב עד מעשה זמרי בן סלוא? ואולי אין המכוון ששאוול הינו זמרי כפשוטו, אלא שמזרעו יצא זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני⁵, "והלך החבל אחר הדלי" היות ודינה אמו של שאול⁶

4. כמפורש בפרשת ויגש (בראשית מו, י).

5. ביאור זה מחודש הוא מפשטות דברי הת"י ומדברי חז"ל שהובאו לקמן ששאוול הוא זמרי כפשוטו, ובפרט שהיו בדור ההוא כאלו שחיו אף יותר מכמאתים חמישים שנה, (השנים שנצרכים לפירוש זה לשאוול). ואולם ביאור זה מיישב קושיא אחרת הלא זמרי בנו של שאול הוא בנו של לוי, ולהנ"ל מיושב. ואולם יש במדרש (מדרש רבה במדבר כא, ג) שבן סלוא אינו שם אביו של זמרי, אלא שם עצמי נוסף לזמרי עצמו, ונקרא כך משום שהוא 'בן שסילא עון משפחתו', וז"ל המדרש: "מה ראה הקב"ה ליחס פנחס אחר מעשה זה שבשעה שנדקר זמרי בן סלוא אמרו חכמים ששה שמות יש לו לזמרי: זמרי, ובן סלוא, ושאוול, ובן כנענית, ושלומיאל, ובן צורישידי. זמרי שנעשה על אותה מדינית כביצה המוזרת. בן סלוא בן שסילא עון משפחתו. שאול שהשאויל עצמו לעבירה. בן הכנענית שעשה מעשה כנען. ומה שמו שלומיאל", עכ"ל, וכן משמע מהגמ' בסנהדרין (פב:); שהובאה לקמן. וצ"ע.

6. שנשאה שמעון ונולד להם שאול (עיין רש"י וחז"ל בבראשית מו, י) וי"א ששאוול זה נולד אף מטיפתו של שכם במעשה דינה ולכך יצא קלקולו של זמרי מצאצאיו, והטעם שהוא מיוחס לשבט שמעון היות ונולד אף משמעון. (ראה 'קהלת יעקב' (ערך ז"מ ד"ה זמרי), וע"ע 'שער מאמרי רז"ל' להאר"י ז"ל (בחלק מאמרי מדרשי רז"ל ד"ה ואח"כ נשאה שמעון), וע"ע 'בשפתי כהן על התורה' (פרשת וישלח ד"ה ואפשר עוד לתת טעם) שתיבות שמו של 'זמרי בן סלוא' הן בגימטריא 'מְשָׁכֶם'.

נבעלה לכנעני - שכם בן חמור החיווי, השפיע הדבר על צאצאה - זמרי, שאף הוא עשה מעשה כנענים.

ולכן ציין הכתוב רק את שם אמו של שאול, לומר מהיכן יצא קלקול זה בצאצאו של שאול - זמרי בן סלוא, מהכנענית שהיא דינה שנבעלה לכנעני.

מקור לכך ששאול הוא זמרי והטעם שנקרא בן הכנענית מצאנו בחז"ל:

א"ר יוחנן ה' שמות יש לו, זמרי, ובן סלוא, ושאול, ובן הכנענית, ושלומיאל, ובן צורישדי וכו', שאול על שהשאל את עצמו לדבר עבירה, בן הכנענית על שעשה מעשה כנען. (סנהדרין פ"ב:)

ושאול בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני וכו'. ר' יהודה אומר שעשה כמעשה כנענים. ר' נחמיה אמר שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים, ורבנן אמרי נטלה שמעון וקברה בארץ כנען. (ב"ר פ.).

יוכבד דדתו • כיצד נשא עמרם את אחות אביו?

(שמות ו, כ) וַיִּקַּח עֲמֶרְם אֶת יוֹכָבֵד דַּדְתּוֹ לֹאֲשֶׁה וַיִּתְּלַד לֹאֲתָ אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עֲמֶרְם שִׁבְעַ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה:

כיצד יתכן שעמרם 'חסידא' אבי משה ואהרן נשא אשה הקרובה אליו בקרבה האסורה בכרת, (דודתו - אחות אביו)?

7. ולכן נקראת 'כנענית' כי נקברה בארץ כנען, ולפירוש זה אין הביטוי כנענית בא לבטאות פחיתות אלא לציין את העובדה שדינה נקברה בארץ כנען.

8. עיין ברש"י שכך פירש שהיא היתה אחות אביו, בת לוי - אחות קהת. וכן בתרגום אונקלוס ועוד. והנה להצד שקודם מת"ת היה לבני ישראל דין 'בן נח' מיושב, שאף שדודה היא אחת מהערייות שנאסרו לבן נח, מ"מ רק דודה מצד האם נאסרה, אך מצד האב אין שום יחס לבן נח, כמבואר בסנהדרין (נח). ששאר אם אינו שאר, וכמש"כ רש"י שם: "דלא נאסר איסור אחוה בבני נח אלא מן האם, דכתיב: (בראשית כ) "וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי", אלמא בת האב שריא להו ובת האם לא שריא להו. ומה שמשנה רבנו נולד מנישואין שעתידין להיאסר בסיני, ראה בחזקוני כאן שעשה זאת ה' כדי שתהיה קופה של שרצים מאחוריו ולא יתגאה עי"ש. וע"ע בדעת זקנים שמשום כבודו של משה לא נכתב בתורה

וְנָסִיב עִמָּרָם יֵת יוֹכְבֵד חֲבִיבְתִיהָ לִיָּהּ לְאִנְתּוֹ וַיִּלְדֵת לִיָּהּ יֵת אַהֲרֹן וַיֵּת
 מֹשֶׁה וְשְׁנֵי חֵיוֵי דְעִמָּרָם חֲסִידָא מְאָה וְתַלְתִּין וְשִׁבְעַ שְׁנִין חֵיָא עַד דְּחָמָא
 יֵת בְּנֵי רַחֲבִיא בְּרַ גְּרִשׁוּם בְּרַ מֹשֶׁה:

[ויקח עמרם את יוכבד חביבתו לו לאשה, וילדה לו את אהרן ואת משה, ושני
 חיו של עמרם החסיד מאה ושלושים ושבע שנים חי, עד שראה את בני רחביה
 בן גרשום בן משה].

ת"י מתרגם דודתו - חביבתו, כלומר שאין הכוונה שיוכבד היתה דודתו בקורבה משפחתית
 אלא דודתו מלשון חביבות, כפי שמצינו הרבה בנ"ך ובפרט בשה"ש⁹. ובכך מיושבים שאלות
 רבות ששאלו חז"ל ותרצו באופנים שונים.
 ואולם לא נמצא שום מדרש או פירוש המזוהה עם פירוש זה של ת"י¹⁰.

חיי לוי וקהת • הטעם שמנתה התורה את שנותם?

(שמות ו, טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גְּרִשׁוֹן וְקָהָת
 וּמִרְדֵּי וְשְׁנֵי חֵיוֵי לֵוִי שִׁבְעַ וְשִׁלְשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה:

(שמות ו, יח) וּבְנֵי קָהָת עִמָּרָם וַיִּצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעִזִּיאֵל וְשְׁנֵי
 חֵיוֵי קָהָת שְׁלֹשׁ וְשִׁלְשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה:

ענין זה שהתורה מונה את שנותיו של לוי ושל קהת ובהמשך אף את של עמרם,
 ולא מונה את שנות ראובן ושמעון ושאר בני לוי, אומר דרשני.

כרת במפורש על אחות אביו.

9. וענין החביבות יתכן היות יוכבד היתה גרושתו שהלכה ונישאה לאיש אחר ובפרט לשיטת ת"י (במדבר יא, כו) שבזמן
 שגירשה עמרם נישאה לאליצפן בר פרנץ והולידה את אלדד ומידד, ולאחר מכן החזירה עמרם וגולד משה.

10. פירוש זה צ"ב דהלא בתורה מפורש שיוכבד היתה בת לוי, וא"כ היא אחות קהת והרי היא אחות אביו של עמרם, וחוזרת
 הקושיא למקומה. עוד יש לפקפק בעצם הדקדוק בת"י דהרי בשפה הארמית דוד נקרא חביב, ויתכן שאף ת"י כוונתו
 לתרגם דודתו. (עיין עירובין יב: אמר לי חביבי ועוד בהרבה מקומות בש"ס). אלא שיש לומר שאכן דקדוק זה יש בו טעם
 היות ובת"י בפרשת העריות (ויקרא יח, יד) שם מוזכר המושג דודה אינו מתרגם לשון חביבות כמו בארמית, אלא "אחבוק",
 ונראה שכאן ביקש לבטאות ענין אחר, וצ"ע.

ברש"י נראה שיישב זאת עפ"י חז"ל: "למה נמנו שנותיו של לוי? להודיע כמה ימי השיעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שיעבוד... ולוי האריך ימים על כולם".

וכן קהת ממנין שנותיו יודעים אנו מאימתי מחשבים את שנות הגלות, (והסיבה שדווקא שנותיו של קהת מלמדות זאת, כנראה שגם הוא האריך ימים על כולם, או עפ"י ת"י היה חסיד - אולי מכולם - תלמד על כך העובדה שהוא נבחר בנשיאת קודש הקדשים).

נמצא שלפירוש רש"י שרשרת זו של שנות לוי וקהת, נותנת תחום של שנות הגלות המשעבדת.

וְאֵלֵּין שְׁמֵהֶת בְּנוֹי דְלֵוִי לְיִיחֻסֵיהוֹן גְּרִשׁוֹן וְקֵהֶת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חֵיזִי דְלֵוִי
מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שָׁנִין חֵיֵיא עַד דְּחֵמָא יֵת מִשָּׁה וְיֵת אֶהְרֹן פְּרִיקָיֵיא
דִּישְׂרָאֵל:

וּבְנוֹי דְקֵהֶת עֶמְרָם וְיִצְחָר וְחֶבְרוֹן וְעִזִּיאֵל וּשְׁנֵי חֵיזִי דְקֵהֶת חֲסִידָא מְאָה וּתְלָתִין
וּתְלָת שָׁנִין חֵיֵיא עַד דְּחֵמָא יֵת פִּינְחָס הוּא אֵלֵיהּ כְּהֵנָא רַבָּא דְעֵתִיד לְמִשְׁתַּלְחָא
לְגִלוּתָא דִּישְׂרָאֵל בְּסוּף יוֹמָיא:

ת"י נוקט כאן שיטה אחרת לשושלת זו, שהיא שולשלת הגואלים, לוי שהוא מְלוּה את הקב"ה¹¹, ממנו יוצאים הגואלים, לוי לא נפטר מהעולם עד שלא קם הגואל הראשון - משה. ובנו החסיד קהת לא נפטר עד שלא קם הגואל האחרון והוא פנחס, שאח"כ נתגלגל לאליהו ועתיד בעזרת השי"ת לגאלנו במהרה בימנו.

דרש יפה זה לא נמצא בחז"ל, ואינו תואם את השנים (עכ"פ בין מותו של ללוי ועד להולדת משה יש פער של 366 שנים, וצ"ב¹²).

אלא שעדין לא התבאר מדוע פרט הכתוב את שני חיי עמרם? על כך בקטע הבא.

11. במדבר יח, ב - "וילוו עליך וישרתוך".

12. שהרי לוי היה בן מ"ד שנים כשירד למצרים (סע"ר פ"ב ובמדרש לק"ט), ונפטר בן קל"ז שנים, שהם צ"ד שנים לגלות מצרים, ואילו משה לא נולד אלא בשנת ק"ל לגלות מצרים. עיין באגרא דכלה שמישב זאת, שהתורה מנתה את שנותיו רק מזמן לידת הבנים, ולפ"ז משה היה בן שבע כשנפטר לוי.

חיי עמרם • מדוע נמנו שנותיו?

(שמות ו, כ) וַיִּקַּח עֶמְרָם אֶת יוֹכָבֵד דַּדְתּוֹ לֹא לְאִשָּׁה וַיִּתְּלַד
לֹא אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְשְׁנֵי חַיֵּי עֶמְרָם שָׁבַע וּשְׁלֹשִׁים
וּמֵאֵת שָׁנָה:

מדוע פרט הכתוב את חיי עמרם?

וְשְׁנֵי חַיֵּי דְעֶמְרָם חֲסִידָא מְאָה וַתִּלְתִּין וּשְׁבַע שָׁנִין חֲיָא עַד דְּחָמָא יַת
בְּנֵי רַחֲבִיא בְּרַ גְּרִשׁוּם בְּרַ מֹשֶׁה:

[ושני חיו של עמרם החסיד מאה ושלושים ושבע שנים חי, עד שראה את בני
רחביה בן גרשום בן משה].

בעקבות חיי הקודמים (לוי וקהת) שחיו עד שזכו לראות ממשיכים בשושלת הבנים הקדושים,
גם עמרם כביכול, לא נפטר עד שלא ראה נינים למשה שחזרו בתשובה ושרתו בבית ה' כבני
לוי, והיו ממונים כפקידים בממלכת שלמה המלך¹³.

וידוע שבן גרשום הוא שבואל ששב ל"אל" – אחר שגרשום בן מנשה¹⁴ היה כהן לע"ז (כמבואר
בדבה"י) ודוד החזירו בתשובה והעלה אותו לגדולה.

פלא הוא מדוע ת"י תלה ברחביה בן גרשום ולא בשבואל, הלא רחביה הוא בן אליעזר ולא בן
גרשום כמפורש בדברי הימים?¹⁵ (עיין דבה"י א' כג, יז; כד, כא; כו, כה;)

לא מצאתי בחז"ל מקור לתרגום זה.

13. באגרא דכלה כתב לפי"ד (שהובאו לעיל) ששנות לוי נמנו רק מזמן שנולדו לו בנים א"כ גם מנין שנותיו של עמרם הוא
רק מאז שנולדו בנים, ונמצא שעמרם היה מבאי הארץ.

14. וכי בן מנשה הוא? והלא בן משה הוא, דכתיב "בני משה גרשום ואליעזר", אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב
במנשה (בבא בתרא קט:).

15. ואכן יש מן החומשים החדשים שגרסו בת"י רחביה בן אליעזר והמכוון הוא שזכה עמרם לראות המשך זרעו, כי לרחביה
היו צאצאים רבים, ואולם להאמור אם יש מקום לתקן בת"י הוא להחליף את רחביה בשבואל כי הענין שלו זכה עמרם הוא
לראות את בני בניו שבים בתשובה. ואולם יש מן מדרשים שהעתיקו את הפסוק בדברי הימים, "ובני גרשום רחביה" ואולי
כך היה לפני ת"י. (עיין בלק"ט בראשית מז, ל; במדבר יד, יב; דברים לג, ב; ובשכ"ט בראשית שם)

דבר ה' אל משה • כיצד ידע אהרן את דבר ה' אל משה?

(שמות ו, כח) וַיְהִי בַיּוֹם דִּבֶּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

למי ולמה שייך דבור זה ביחודו של משה?

פרוט הבעיה: א. למה ולאיזה ענין שייך דיבור זה? (עיין ברש"י). ב. האם הוא בא לציין באופן כללי כיצד היה הדיבור של ה' ואל מי, או מתיחס לדיבור זה בלבד? ג. הכיצד ידע אהרן מה דבר ה' אל משה?

וַהֲוֶה בַּיּוֹמָא דְּמַלְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם הָוֶה אַהֲרֹן מְצִית
אוֹדְנִיָּה וְשָׁמַע מַה דְּמַלְלִיל עִמָּיה:

[ויהי ביום דיבר ה' אל משה בארץ מצרים, היה אהרן מטה אזנו ושמע מה שדבר
איתו]

לדעת ת"י דיבור זה הוא ציון כללי של אופן דיבור ה' אל משה ואל אהרן, ומתיחס לפרקים הקודמים: "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים, כיצד באה הידיעה והדיבור אל אהרן אשר היה שותף לביצוע? על כך בא פסוקנו להסדיר ענין זה שהקב"ה דיבר אל משה (בד"כ) ואהרן מטה אזנו ושומע (בד"כ). לא היה רואה מה שראה משה אלא היה שומע מה ששמע משה.

בחז"ל דעות שונות, ת"י בחר בשיטת המכילתא, וכדלהלן:

*במכילתא (בריש פרשת בא) איתא: "ויהי ביום דבר ה' אל משה,
למשה הוי קרי ולא לאהרן, אלא אהרן נוטה וזון ושומע... ובסגנון
אחר מבואר במכילתא (מסכתא דפסחא פ"ג): כשהיה משה מדבר
היה אהרן מטה אזנו לשמוע באימה, ומעלה עליו הכתוב כאילו
שומע מפי הקב"ה.*

מאיך מצאנו בחז"ל מקורות לכך שאהרן שמע את דבר ה' ממשה:

דבר ה' אל משה בארץ מצרים - אמר ר' יהודה בן בתירא י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן, וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטיין, ללמדך שלא לאהרן נאמרו, אלא למשה שאמר לאהרן, ואלו הן... וכו' "ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים". (ספרא ריש ויקרא)

... מיעט את אהרן מדברות מצרים וכו', מיעט את אהרן מדברות הר סיני וכו', מיעט את אהרן מדברות אהל מועד. (שם, ספרא ריש ויקרא)

המטה לתנין • מדוע נבחר דוקא מופת זה? ומהו התנין?

(שמות ז, ט) כִּי יִדְבֹר אֶלְכֶם פְּרַעַה לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת מִטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פְרַעַה יְהִי לְתַנִּין:

למה דוקא מופת זה, מהו מסמל?

אַרוּם יִמְלִיל עִמְכוֹן פְּרַעַה לְמִימַר הָבוּ לְכוּן תִּימְהָא וְתִימַר לְאַהֲרֹן סַב יַת חוּטְרָךְ וּטְלוֹק יִתִּיהָ קְדָם פְּרַעַה יְהִי לְחִיּוֹי חוּרְמָן אַרוּם עֵתִידִין כָּל דִּיִּירִי אַרְעָא לְמִשְׁמַע קַל צְוֹחַתְהוֹן דְּמִצְרִים בְּתַבְרוּתִי יִתְהוֹן הִיכְמָא דְשְׁמַעַן כָּל בְּרִיִּיתָא יַת קַל צְוֹחַת חוּיָא פִּד אִיתְעַרְטִיל מִן שִׁירוּיָא:

[כי ידבר עמכם פרעה לאמר תנו לכם מופת, ותאמר לאהרן קח את מטך זרורך אותו לפני פרעה יהי לנחש צפעוני, כי עתידים כל יושבי הארץ לשמע קול צעקת מצרים בשברי אותם, כמו ששמעו כל הבריות את קול צעקת הנחש כאשר נעשה ערום בתחילה].

מת"י מתבארת התשובה: פרעה היה כתנין - כנחש הקדמוני, גם סופו יהיה כנחש הזה שישבר ויורה יראת ה' לא רק לעצמו, אלא לעולם כולו כנחש בזמנו.

מקור לתרגום זה לא מצאתיו מרוכז אך על הנחש יש קטעי מדרש כנ"ל:

...וקצץ רגליו של נחש, ואררו מכל החיה ומכל הבהמה, ופקד עליו
שיהיה מפשיט את עורו פעם אחת לשבע שנים בעצבון גדול.
(פרקי דר"א פי"ד)

...ששה קולן הולך מסוף העולם ועד סופו ואין קולן נשמע, ואלו
הן... ובשעה שהנחש מפשיט את עורו אין נשמע... (פרקי דר"א פרק
ל"ד)

כמו"כ מצאנו קשר בין עונשו של הנחש למכת מצרים, וכדלהלן:

על גחזונך תלך - בשעה שאמר לו הקב"ה על גחזונך תלך, ירדו מלאכי
השרת וקצצו את ידיו ורגליו, והיה קולו הולך מסוף העולם ועד
סופו. בא נחש ללמד על מפלאתה של מצרים ונמצא למד ממנה,
שנאמר (ירמיה מ"ו) קולה כנחש ילך... (בראשית רבה פרשה כ, ח)

המכשפים והחרטומים • מי הם מכשפים אלו? ומה היתה אחריתם?

**(שמות ז, יא) וַיִּקְרָא גַם פְּרַעֲהַ לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ
גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיהֶם בֵּן:**

מי הם המכשפים והחרטומים הללו?

וַיִּקְרָא לְחֹד פְּרַעֲהַ לַחֲכָמִיָּא וְלַחֲרָטְמֵיָּא וְעָבְדוּ לְחֹד הַיַּנּוֹן יָנִים וַיִּמְבְּרִים
חֲרָטְשֵׁן דְּבַמְצָרִים בְּלַחְשֵׁי קוּסְמִיָּהוֹן הַיְכָדִין:

[וקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם ימים וימברים בלהטי קסמיהם כן].

בת"י מתבאר שמכשפים אלו הם יניס וימבריס הידועים לחז"ל¹⁶, ומצאנום בדבריהם במקום אחר, בזמן שנתקבצו לעשות העגל:

*וירא העם כי בושש משה - בא שש שעות, נתכנסו ארבעים אלף
שעלו עם ישראל, ושני חרטומי מצרים עמהם, ושמותם יניס
וימבריס שהיו עושים לפני פרעה כל אותם כשפים, כמו שכתוב
(שמות ז) ויעשו גם הם חרטומי מצרים. (תנחומא כי תשא יט)*

ראה עוד אודתם כאן בהערה

פרעה יצא המימה • מדוע יצא פרעה אל היאור?

**(שמות ז, טו) לָךְ אֶל פְּרַעֲהַ בַּבְּקָר הַיָּהּ יֵצֵא הַמִּימָה וְנִצְבָּת
לְקִרְאָתוֹ עַל שִׁפְתַי הַיָּאֵר וְהַמִּטָּה אֲשֶׁר נִהַפְךָ לְנַחֵשׁ תִּקַּח
בְּיָדְךָ:**

לשם מה יצא פרעה המימה?

16. מכשפים אלו היו בניו של בלעם הקוסם, וכמבואר בילקו"ש (שמות קעו, ה) "ויהי אחרי לכתם וישלח פרעה אל בלעם הקוסם ויניס וימברוס בניו המכשפים וכל חרשי מצרים" ... וכן בת"י בפרשת בלק (במדבר כב, כב) על הפסוק "ויחר אף אלהים כי הולך הוא וינציב מלאך! הנה בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו וישני נערי עמו: תרגם: "ויתרין עולימוי יניס וימבריס עמיה": ומכשפים אלו התגיירו ויצאו ממצרים והיו שותפים בבניית העגל כמבואר בתנחומא הנ"ל.

ובפרוט יתר בזה"ק על הפסוק "וגם ערב רב עלה אתם" (כי תשא קצא) "אלא ערב רב עלה אתם - עם אחד היה ולשון אחת, אבל כל מכשפי מצרים וכל חרטמיהם היו אלה, שכתוב בהם (שמות ז) ויעשו גם הם חרטומי מצרים. שרצו לעמד כנגד נפלאות הקדוש ברוך הוא. פיון שראו הנסים והנפלאות שעשה משה במצרים, וחרו למשה. אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אל תקבל אותם. אמר משה, רבון העולם, פיון שראו גבורתך הם רוצים להתגיר. ייראו גבורתך בכל יום, וידעו שאין אלוה מבליעך. וקבל אותם משה. למה קרא להם ערב רב? אלא כל מכשפי מצרים היו, ובראשם ינוס וימברוס, ובשעות היום היו עושים כשפיהם תמיד. וכל המכשפים הללו העליונים היו מסתכלים מפאשר נוטה השמש, מראשית שש שעות ונחצי עד ראשית תשע ונחצי, שהינו ערב הגדול. כל אותם מכשפים קטנים, מתחלת תשע ונחצי עד חצות הלילה..."

וע"ע בתיקוני זהר (קמב). בטעם הדבר שעשו את העגל: "וימה ראו הרשעים לעשות עגל? אלא וידא הם היו המכשפים של פרעה, ינוס וימברוס בני בלעם, שנאמר בהם ויעשו כו החרטומים בלטיהם, וראו שלא היה בהם ממשות, וחרו עם משה וקבלו ברית מילה, והקדוש ברוך הוא שידע גלויות ונסתרות, שהיה יודע בהם שהם מגזרע, כשהיתה יורדת שכינה, נאמר בה ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל, ולא אמר לפני העם, ומשום זה נטלו קנאה בלבם, ואמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, כמו שהיה הולך לפניכם, ומשום זה עשו את העגל בכשפיהם, וזהו ידע שור קונהו וכי, ..."

אִיזֵיל לְוֹת פְּרַעָה בְּצַפְרָא הָא נָפִיק לְמַנְטוֹר קוֹסְמִין עֵילוּי מְיָא הִי
 פְּאֻמְגוּשָׁא וְתַתְעַמַּד לְקַדְמוּתֶיהָ עַל גִּיף נְהָרָא וּבְרַם חוּטְרָא דְאַהֲרֹן
 דְאַתְהַפִּיךְ לְחֵיוֵי תִיסַב בִּידְךָ:

[לך אל פרעה בבוקר הנה יוצא לשמור קסמים על המים כמו מכשף, ונצבת לקראתו, ואת המטה של אהרן שנהפך לנחש תיקח בידך].

ת"י מבאר שפרעה מכשף היה וכנאמר בנביא (יחזקאל כט, ג) שפרעה אמר שהוא ברא בכשפיו את עצמו ואת היאור "הִנְנִי עֲלֶיךָ פְּרַעָה מְלֶכָּה מְצֻרִים הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יְאֻרֵי אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֻרֵי וְאֲנִי עֲשִׂיתֶנִּי"¹⁷ לכן היה יוצא כל בוקר המימה לחזק היאור שכביכול ברא בקסמיו.

מקור לכך מצאנו בחז"ל:

הנה יוצא המימה וגו' - אמר אביטל ספרא משמיה דרב, פרעה שהיה בימי משה אמגושי היה, שנאמר: "הנה הוא יוצא המימה" וגו' (מועד קטן יח.).

ויפן פרעה • לאן פנה? ומדוע סיפרה לנו זאת התורה?

(שמות ז, כג) וַיִּפֶן פְּרַעָה וַיָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לְבֹו גַם לָזֹאת:

מהו ויפן? ממה ולאן פנה (הלא נאמר 'ויבוא אל ביתו')?

17. עיי"ש במלבי"ם שביאר ענין זה: "המצרים היו מאמינים שהיאור - נילוס, הוא קדוש, ושהתנינים הגדולים שבו, יש בהם אלהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם והוא ברא את עצמו ואת היאור, והמשיל אליו את פרעה בכחו, שהוא יש לו בארץ הכח עצמו שיש להתנים ביאור, וע"כ קראו בשם התנים הגדול, שהוא רובץ בתוך יאוריו שהיאורים כולם ומה שבהם שייך אליו, והוא מתפאר שהיאור הוא שלו כי הוא בראו, וכן שעשה את עצמו, עם היאור שבו תלוי אושר ארץ מצרים: (מלבי"ם באור הענין)

וְעָבַד פְּרַעֲהַ צוֹרְכִיהָ וְעָאֵל לְבֵיתֶיהָ וְלֹא שְׁוִי לְבִיהָ לְחֹדֶר לְמַחְתָּא דָּא:

[ועשה פרעה צרכיו, ויבא אל ביתו, ולא שם לבו גם למכה זאת]

בת"י מבואר שויפן זה לשון נקיה לעשיית צרכיו, וכמש"כ רש"י לעיל (ז, טו); והוא מהתנחומא (ארא יד) "הנה יוצא המימה לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואמר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו".

והטעם שסיפרה לנו התורה שפרעה עשה צרכיו, ביאר האגרא דכלה שה' אמר למשה שיצא לקראת פרעה וייתייב שם באופן שלא יוכל פרעה לעשות צרכיו בפניו, ומדבריו של משה החל הויכוח עם פרעה, שבמהלכו נהפכו המים לדם, ותהום כל מצרים, ונתקבצו סביב פרעה החרטומים והמון רב, ופרעה עודנו עומד שם והעמיד עצמו והשהה את נקביו עד שלא היה יכול להתאפק זמן רב, ועשה צרכיו בפני רבים ונתבזה, וזהו שאמר הכתוב "ולא שת לבו גם לזאת" כלומר מלבד לעצם מכת דם, גם לביזיון שאירע לו שם.

כל מגפותי אל לבך • איזה מכה נשלחה אל הלב?

(שמות ט, יד) **כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שׁוֹלַח אֶת כָּל מִגְפֹּתַי אֵל לִבְךָ וּבְעַבְדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בְּעַבְדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ דְּמִן קְדָמִי הוּוּן מִשְׁתַּלְחָוּן וְלֹא מִן חַרְשֵׁי יוֹתָא דְבְנֵי נְשָׂא בְּגִין דְּתַנְדַּע אַרוּם לִית דְּדָמִי לִי בְּכָל אַרְעָא:**

מה הן המגפות שנשלחו אל הלב? לאיזו מכה הכוונה?

אַרוּם בְּזִימְנָא הָדָא אֲנָא שׁוֹלַח מַחְתָּא לָךְ מִן שְׁמַיָּא וְתַתִּיב ית כָּל מַחְתֵּי דְמַחֲתֶךָ לְלִבְךָ וּבְעַבְדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ דְּמִן קְדָמִי הוּוּן מִשְׁתַּלְחָוּן וְלֹא מִן חַרְשֵׁי יוֹתָא דְבְנֵי נְשָׂא בְּגִין דְּתַנְדַּע אַרוּם לִית דְּדָמִי לִי בְּכָל אַרְעָא:

[כי בזמן הזה אני שולח מכה אליך מן השמים, ותשיב את כל מכותי אשר הראיתך אל לבך ובעבדיך ובעמך, כי ממני היא משתלחת ולא מכשופי בני אדם, למען תדע כי אין דומה לי בכל הארץ].

בניגוד לרש"י שכתב שהרמז הוא למכת בכורות הרחוקה¹⁸, בת"י מתבאר שהמכה המדוברת היא מכת ברד הבאה מן השמים [וכלשונו: (בפסוק יח) 'מאוצרות שמיא'], ולא מן הארץ ששם שולטים גם מכשפים, וכי היא כזו שלא היתה עדיין בעולם, ובניגוד לכללי הטבע מורכבת היא מאש ומים יחדיו, (וע"פ תושבע"פ נוספו לה אף אבני אלגביש), מכה זו תכניס ללבו של פרעה שגם המכות הקודמות מהקב"ה הם ולא ע"י מעשי בנ"א - משה ואהרן.

לא מצאתי אסמכתא רחבה לפירוש זה בחז"ל:

את כל מגפותי - מגפתי כתוב שלא נידון אלא במקצת מכות, אם כן מה ת"ל "את כל" מלמד ששקולה מכת ברד כנגד עשר מכות. (מדרש הגדול הובא בתו"ש ל"ז ועיין בעמ' קלד שם).

הירא את דבר ה' • האם זה אדם מסוים? ואם כן מיהו?

(שמות ט, כ) הִירָא אֶת דְּבַר יְהוָה יַעֲבֹדֵי פְרַעְהַ הַנִּיס אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מְקַנְהוּ אֶל הַבְּתִים:

הירא בלשון יחיד מורה על אדם מסוים, מיהו הירא הזה?

אִיּוֹב דִּהְוָה דְּחִיל מְפִתְגָמָא דִּי יַעֲבֹדֵי דְפְרַעְהַ כְּנִשׁ יַת עַבְדָּיו וְיַת גִּיתוּי לְגוּ בֵּיתָא:

[איוב שהיה ירא מדבר ה' מעבדי פרעה הכניס את עבדיו, ואת מקנהו לתוך הבית].

ע"פ מסורת חז"ל היה זה איוב שהיה ירא את ה' והניס את מקנהו לביתו. כמובן שמסורת זו מתנגדת במידה מסוימת לאגדה המשיבה כיצד לפרעה נשארו סוסים למרכבות לרדוף אחר בני כשיצאו, הלא מתו כל הבהמות במכת דבר? אלא מהירא את דבר ה' לקחם (עיי"ש שמות יד, ז).

18. עיין במהרש"א ובספרו של ר' העשל (חנוכת התורה) והחיד"א (נחל קדומים) שאומרים, שברש"י היה כתוב מ.ב. שקולה כנגד כל המכות... והבחור הזעצר פתח את הר"ת למכת בכורות. ואולם במהר"ל ב"א ד"רש"י שהאמור הוא על מכת בכורות דוקא. ובכלי יקר, והחזקוני, והשפתי חכמים בשם ר"ת, פירשו שהכוונה למכת ברד שפגעה בכל מה שהבפיר וזה הכוונה מכת בכורות עם פגושה. והאברבנל גרס מכת בצורות - מכה שהביאה עליהם בצורת, והיא מכת ברד.

ברש"י) ובפשטות נראה שהיו הרבה סוסים מהרבה יראים, ואולי איוב היה עשיר והיו לו אורוות סוסים רבים ומשם לקחם פרעה, (ומדוקדק גם מדוע מתקנת"י במקום "הבתים" - שפרושו הרבה - הבית).

הירא את דבר ה' - תני ר' ישמעאל איוב מעבדי פרעה היה ומגדולי פמליא שלו היה, הדא הוא דכתיב הירא את דבר ה' וגו' וכתיב ביה (איוב א, ח) "איש תם וישר ירא אלוקים וסר מרע" (ירושלמי סוטה פ"ה ה"ו).

הירא את דבר ה' מעבדי פרעה - זה היה איוב¹⁹... (מד"ר וארא יב ב וכ"ה בזה"ק בא דף לד. ובשלח דף נג.)

ואשר לא שם לבו אל דבר ה' • מיהו אדם זה?

(שמות ט, כא) וְאֲשֶׁר לֹא שָׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר יְיָ וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדֵי יְיָ וְאֶת מְקַנְהוֹ בַשָּׂדֶה:

ואשר לא ירא בלשון יחיד מורה על אדם מסוים, מיהו אדם זה?

וּבְלָעַם דְּלֹא שׁוֹיְהָ לְבִיָּהּ לְפִתְגָמָא דַּיְיָ וְשִׁבַּק יֵת עַבְדֵי יְיָ וַיֵּת גִּיתוֹי בְּחֻקְלָא:

[ובלעם שלא שם לבו לדבר ה' הותיר את עבדיו ואת מקנהו בשדה].

כנתבאר לענין איוב שהיה ירא והכניס את מקנהו לתוך הבית, בלעם לא שם לבו לדבר ה'²⁰, ושניהם כנראה היו עשירים עם הרבה סוסים ועבדים, כי אחרת לא מסתבר שהמכה פגעה רק בבלעם כי אין זו מכה למצרים אם לא שהוא היה עשיר גדול... ואין ידוע מקורו של ת'²¹.

19. ועיי"ש בעץ יוסף על המד"ר שכתב שלא דוקא איוב לבדו, אלא איוב וכל הנמשכים אחריו שהיה מורה להם דרכי יראת ה', קרי להו איוב.

20. אודות מעללי בלעם במצרים ראה בילקו"ש (פרשת שמות קסח) בשם 'דברי הימים דמשה' שבלעם הוא לבן שירד למצרים, והיה מיועצי פרעה בעצת השיעבוד בבנ"י, (ב"ר פ"א ס"ט) ולאחר מיכן מלך בארץ קדם, עד שכבשה משה כשמלך בארץ כוש, וחזר בלעם למצרים עם שני בניו והם ינוס וימברוס שלבסוף התגיירו ויצאו ממצרים ועשו את העגל, ולבסוף התלוו לבלעם אביהם בפרשת בלק. ראה לעיל אודתם בהרחבה.

21. ואכן במד"ר שפירש שהירא את דבר ה' זה איוב, את המשך הפסוק - "ואשר לא שם לבו" פירש שזה פרעה ועמו.

טרם תיראון • מהו טרם תיראון?

(שמות ט, ל) ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני
 יי אלהים:

מהו טרם תיראון?

ואנת ועבדך חפמית ארום עד לא תפטרון עמא תהון דמלין מן קדם
 יי אלהים:

[ואתה ועבדיך ידעתי כי עד שלא תשלחו העם, תהיו יראים מפני ה' אלוקים].

על ביאור המילה "טרם" בכלל, ובפרט כאן, יש חלוקי דעות י"א טרם - עדיין לא, (רש"י) י"א טרם - קודם (ראב"ע) המשותף ביניהם שהיראה קימת עד סור המכה ואח"כ פגה ואיננה, והמטרה כביכול שיראת ה' תישאר בלבם גם בסור המכה, וכן גם דעת חז"ל.

פרושו של ת"י מיוחד במינו, אינו קושר "טרם" עם תיראון, ואינו מבאר ש"טרם" בא לשלול את "תיראון" דהיינו: עדיין לא "תיראון", או לחייב את "התיראון" ולהגבילו בקודם, דהיינו קודם תיראון ולא אח"כ. אלא ת"י מבאר: שטרם רומז על דבר שהמשכו חסר: כי טרם - עד לא (עד ש') עד שתשלחו את העם, אתם תחיו בפחד המכות מפני אלוקים.

כלומר היראה אינה מטרה לעתיד מצרים, וכביכול לא נדרש מהמצרים יראת אלוקים בעתיד הרחוק, אלא היראה היא אמצעי לשלח את ישראל, ואם תשלחו תפטרון מכל הפחד הזה, ועד שלא תשלחו לא תצאו מהפחד הזה.

באור בחז"ל בכיוון זה לא מצאתי.